
УДК 37.018(092)(44)

АЛЬТЕРНАТИВНА ПЕДАГОГІКА СЕЛЕСТЕНА ФРЕНЕ: МІЖ ТРАДИЦІЄЮ Й ІННОВАЦІЙНІСТЮ

Оксана Заболотна

Статтю присвячено аналізу педагогічної концепції французького освітянина Селестена Френе як альтернативи сучасній навчально-виховній системі. Розглянуто основні етапи зародження і розвитку цієї альтернативної системи. Висвітлено сучасний стан поширення шкіл С. Френе на його батьківщині та в інших країнах Європейського Союзу. Підкреслено навчально-виховний потенціал педагогіки С. Френе.

Ключові слова: альтернативна педагогіка, альтернативна освіта, педагогічна концепція С. Френе, школи С. Френе.

Педагогічна система французького педагога С. Френе (1896–1966) уже за життя автора здобула світову славу, оскільки була на той час альтернативою традиційній французькій освіті з притаманними їй консерватизмом, книжністю і відірваністю від практики. Метою педагогічної діяльності С. Френе було не пристосування дитини до того соціально-культурного середовища, з якого вона походить, а навпаки, виховання носіїв нових ідей і культури, здатних змінити середовище на краще.

Хоча педагогічну модель С. Френе порівняно недавно почали відносити до «освітніх альтернатив» [2, с. 10], його ідеї завжди стояли в ряду нових, прогресивних, інноваційних. Французький дослідник Луї Легран зробив значний внесок у дослідження спадщини свого співвітчизника, висвітливши результати своїх наукових розвідок у працях «На шляху до педагогіки дива» (1960) [13] «Селестен Френе (1896–1966)» (1993) [12]. У цих працях учений характеризує особливості застосування педагогічних технологій, запропонованих і апробованих С. Френе, а також його життєвий шлях з акцентом на обставинах, які сформували світогляд видатного педагога.

Визначенню особливого внеску С. Френе в педагогічну теорію і практику присвячена праця французької дослідниці Л. Морі «Френе в педагогіці» (1988) [14]. Французькі автори П. Кланше, Е. Дебар'є, Ж. Тестаньєр у праці «Педагогіка Френе: нове бачення і перспективи» (1993) [3] окреслюють шляхи розвитку педагогічної моделі С. Френе і її значення для сучасної школи.

У 1996 році у Франції було проведено низку заходів, присвячених 100-річному ювілею видатного освітянина і 70-річчю руху «за кооперативне навчання». Серед них важливе місце посіла наукова конференція «70 років руху за кооперативне навчання й активне громадянство – педагогіка Френе: перманентність і зміни», проведена в Університеті Кан (жовтень, 1996 р.) [8]. Під час конференції педагогічні ідеї С. Френе були розглянуті в контексті міждисциплінарних досліджень, що поєднали політиків, педагогів, філософів, психологів, соціальних педагогів з різних країн.

На жаль, не так багато досліджень, присвячених педагогічній моделі й життєвому шляху видатного французького педагога, опублікованих англійською, російською та українською мовами. Книга американського дослідника В. Акера «Французький освітянин Селестен Френе (1896–1966): дослідження впливу ідей на освіту» (2007) [1] – одна з небагатьох англійськомовних праць, присвячених творчій спадщині С. Френе. Автор зазначає, що ідеї видатного освітянина практично не відомі за межами Франції, водночас стверджує, що його ідеї інтегрування технології в навчальний процес є дуже сучасними і потрібними сучасній освіті.

В Україні зацікавленість педагогічною системою С. Френе почалося з кінця 20-х – поч. 30-х рр. минулого століття, коли в журналі «Шлях освіти» було надруковано серію статей самого С. Френе («Типографія в школі» (1926) [31], «Не треба підручників» (1928) [29], «Шкільна кооперація у Франції» (1928) [32], «Техніка навчання за системою «Типографія в школі» (1933) [30]), а також матеріал під назвою «Справа товарища Френе (закордонна хроніка)» (1933) [24]. На сторінки журналу «Шлях освіти» С. Френе повернувся у 1997 р. з публікацією О. Сухомлинської «Сухомлинський і Френе: спільне і відмінне у вихованні» [26]. Цей матеріал повернув увагу науковців до гуманістичної педагогічної моделі С. Френе, результатом чого стало порівняльно-педагогічне дослідження І. Суржикової «Педагогічні ідеї Василя Сухомлинського і Селестена Френе (порівняльний аналіз)» (2003) [25]. Крім того, у 1991 р. дослідниця П. Браїловська у Києві захистила кандидатську дисертацію «Розвиток теорії і практики навчання і виховання школярів у творчій спадщині французького педагога Селестена Френе» [18].

У Росії педагогічні ідеї С. Френе привернули увагу видатного дослідника в галузі порівняльної педагогіки Б. Вульфсона, який характеризує специфіку функціонування школи відомого французького педагога в контексті розгляду основних тенденцій розвитку загальноосвітньої школи Франції після другої світової війни у своєму докторському дослідженні (1971) [19], а також у працях «Педагогічна думка в сучасній Франції» (1970) [20], «Школа сучасної Франції» (1970) [22], «Французький педагог Селестен Френе» (1970) [21]. Крім того, російськомовним матеріалом для подальших досліджень служать перекладені в 90-х рр. вибрані праці відомого педагога [27, 28] і дослідження Л. Лєграна «Френе і сучасність» (1985), ініційоване ЮНЕСКО [23].

Повний бібліографічний опис публікацій С. Френе опрацьовано французьким дослідником Ж. Піатоном у дисертаційному дослідженні «Педагогічні ідеї Селестена Френе» [16], де наведено список із 1700 найменувань, проте ми використовували основні праці, які неодноразово перевидавалися: «Друкарня в школі (нова техніка загальної освіти)» [7], «Сучасна французька школа: практичні поради щодо організації навчального матеріалу і педагогічних технік для загальної освіти» [5], «Освіта через працю» [6].

Метою статті є розгляд особливостей педагогіки С. Френе, окреслення специфіки функціонування його авторської школи, а також висвітлення сучасної ситуації з розповсюдження педагогічних ідей видатного французького освітянина у країнах ЄС.

Особливості педагогічної системи С. Френе. У своїй книзі

«Французький освітянин Селестен Френе (1896–1966): дослідження впливу ідей на освіту» (2007) [1] американський дослідник В. Акер наголошує на тому, що між двома світовими війнами саме С. Френе дав змогу самореалізації і самовираженню тисячам дітей у віддалених регіонах Франції шляхом реалізації технік «шкільна друкарня», «вільні тексти» і «міжшкільне листування». Таке спілкування учнів і вчителів з різних шкіл, різних країн було провісником Інтернету, який пов'язує сьогодні освітянську спільноту усього світу. Як вважає В. Акер, для педагогіки С. Френе характерним є використання комунікативних технологій для заохочення дитиноцентристського і групового підходів до навчального процесу, спрямованого як на цінності місцевої спільноти, так і на всебічне відкриття далекого і непізаного світу.

С. Френе розробив оригінальну методику навчання. У той час, як у французькій школі панував книжно-вербальний метод із заучуванням напам'ять, імітацією мови вчителя і виконанням одноманітних вправ, С. Френе вводить так звані «вільні тексти». Це – короткі твори, в яких учні розповідають про себе, свою родину, друзів, набутий досвід, прогулянки, екскурсії, плани на майбутнє.

Для дітей «вільні тексти» були засобом самовираження, для вчителя – засобом вивчення особистості учня, його інтересів, взаємостосунків з іншими учнями і середовищем. «Вільні тексти» є невіддільними від шкільної друкарні, яка є обов'язковим атрибутом школи, яка працює за методикою С. Френе. Педагог був упевнений, що шкільна друкарня – універсальний засіб навчання і виховання. Робота з друкарським станком дає дитині змогу набути навички ручної праці, виробити координацію рухів, зорову пам'ять, покращити грамотність. С. Френе працював з вихованцями за таким алгоритмом: діти писали вільні тексти, кращі з них відбиралися учителем, учні їх доповнювали і набирали на друкарському станку, а потім підшивали у спеціальні зошити і використовували як навчально-методичні матеріали. Річ у тім, що С. Френе був принципово проти використання підручників у початковій школі, мотивуючи це тим, що: підручники виключають можливість індивідуалізації навчання; нав'язують дітям невласливу їм дорослу логіку; гальмують розвиток дитячої самостійності і незалежного мислення.

С. Френе не міг не усвідомлювати необхідності системного вивчення навчального матеріалу, а тому використовував так звані «фішки», які мали вигляд паперових карток з головним навчальним матеріалом і завданнями до виконання (арифметичними задачами, граматичними вправами, питаннями з історії, географії тощо). Всі картки були систематизовані за темами і предметами у спеціальній картотеці, де, крім того, містилися і відповіді на поставлені завдання. Учні в школі С. Френе не лише розв'язували поставлені завдання, але й укладали їх.

Як і автори інших альтернативних шкільних концепцій, С. Френе надавав великої уваги чіткому плануванню навчального процесу. В його школі діти працювали на індивідуальними тижневими планами, що містили різні види діяльності: вільні тексти, робота з картками, робота в садку, на фермі тощо. Учні самі розробляли власні індивідуальні плани на основі плану вчителя для кожного класу. С. Френе був певен того, що така система планування формує у вихованців відповідальність і самостійність. Крім

підручників, у своїй педагогічній системі С. Френе відмовився й від оцінок, вважаючи, що оцінка не може бути надійним і точним критерієм знань дитини, оскільки у процесі оцінювання учителі часто перебувають під впливом суб'єктивності, помилкових суджень, випадкових вражень. Оцінка, яка засвідчує неуспішність учня, може сформувати у нього комплекс неповноцінності.

На думку української дослідниці І. Суржикової, яка провела порівняльний аналіз педагогічних моделей В. Сухомлинського і С. Френе [25], складовими цілісної педагогічної технології С. Френе є:

- 1) шкільна друкарня як навчально-методичний осередок діяльності школи;
- 2) вільні тексти як засіб навчання рідної мови;
- 3) навчальна картотека як елемент програмованого навчання;
- 4) планування навчального процесу як елемент учнівського самоврядування та демократичного керівництва школою;
- 5) шкільний кооператив як інструмент учнівського самоврядування;
- 6) міжшкільне листування як одна із форм розширення соціальних контактів;
- 7) шкільний журнал як засіб стимулювання дитячого самоврядування;
- 8) відсутність оцінювання як елемент демократизації навчального процесу.

Історія створення і розвитку шкіл Селестена Френе. С. Френе провів дитинство серед сільських хлопчиків-пастухів у Приморських Альпах і, як писала його дружина Еліза, «досвід пастуха був лейтмотивом його педагогічного досвіду» [9].

У 1920 р. С. Френе почав працювати асистентом учителя в малокомплектній школі в Бар-сюр-Лупе. Саме в цій сільській школі молодий учитель створив типографію, розгорнув широку громадську діяльність. Він став активним членом громади й активним громадським і політичним діячем, вступивши в комуністичну партію. На становлення його професійної діяльності значний вплив справив візит до СРСР у 1925 р. Після цього візиту педагогічні методи С. Френе зазнали популяризації на сторінках журналу «Шлях освіти».

До 1928 р., коли С. Френе з дружиною перевели в Сен-Поль-де-Ванс як учителів, такі головні техніки (як їх називав сам С. Френе), як друкарня в школі, міжшкільне листування і шкільний кооператив, уже сформували його педагогічну систему. Педагог був уже відомим як у Франції, так і за кордоном завдяки особистій участі в низці конгресів. Проте активна громадська і педагогічна діяльність Селестена й Елізи Френе була невігідна місцевій владі, яка добилася переведення обох учителів назад в Бар-сюр-Луп. Подружжя не погодилося з цим і вирішило зайнятися справами Кооперативу світської освіти, який згодом перетворився на справжнє підприємство з випуску навчально-методичних матеріалів.

За цих умов постала ідея створення вільної експериментальної школи, яка у 1934–35 рр. була збудована у Вансі в невеликій мальовничій долині. Будівлі були одноповерховими, в центрі двору був басейн, класи були великі й просторі. Це була школа інтернатного типу, в якій здебільшого навчалися діти

знедолених соціальних груп. Як згадувала Еліза Френе, «більшість учнів – діти бідних паризьких робітників, оформлені через соціальну службу, діти вчителів, які мали проблеми зі здоров'ям, і кілька дітей із забезпечених сімей, які довірили нам їхнє виховання» [9].

Під час другої світової війни С. Френе був заарештований і відправлений до концентраційного табору. Згодом його звільнили, але він залишався під наглядом. Після війни педагог відновив свою діяльність у Вансі, а у 1950 р. його виключили з комуністичної партії, з позиціями якої він був не згодний. Як наслідок, це змінило характер руху «за шкільну кооперацію», конгреси якого перетворилися на педагогічні баталії. Після смерті С. Френе його дружина Еліза продовжила справу свого чоловіка і зробила значний внесок у популяризацію його педагогічних ідей.

Популяризація ідей С. Френе у Франції. У 80-х рр. минулого століття понад 10 тис. учителів початкових шкіл Франції й інших країн застосовували методи С. Френе. Ці навчальні заклади узагальнювали результати роботи за Френе, видавали журнали з вільними текстами, створювали засоби наочності, альбоми з діапозитивами і платівками. Все це було представлено в серії «Бібліотека праці», яку друкували за кошти батьків і вчителів. Налічувалося кілька сотень брошур, присвячених найрізноманітнішим питанням: соціально-політичним, культурним, історичним, технічним, природничо-науковим, господарським. Фактично «Бібліотека праці» стала документальним фондом для багатьох шкіл, цей фонд отримав назву «Для всіх» і є доповненням, а часом і протипагою до офіційних матеріалів [17, с. 49].

Сучасний стан розвитку шкіл С. Френе. Педагогічні ідеї Селестена і Елізи Френе та їхніх послідовників сьогодні пропагують прибічники руху «За сучасну школу» (Mouvement de l'École Moderne) [4]. У Франції цей рух представлений Кооперативним інститутом сучасної школи (Institut Cooperatif de l'École Moderne (ICEM)) [11], заснованим С. Френе у 1947 р. Педагог очолював цей інститут до самої смерті, проте пізніше Інститут певною мірою відійшов від ідей засновника під дією різних впливів. У Бельгії з 1937 р. діє його філія під назвою «Народна освіта» [15], швейцарська група підтримки сучасної школи об'єднала три підструктури: Франко-швейцарську (з 1952 р.), Женевську (з 1968 р.) і Швейцарсько-німецьку групи підтримки сучасної школи (з 1977 р.). Міжнародна федерація рухів за сучасну школу, заснована в 1957 р., раз на два роки проводить міжнародний конгрес.

За системою С. Френе сьогодні в країнах Європейського Союзу працюють десятки шкіл (див. табл.). Вони засвідчують різний ступінь цілісності впровадження ідей, запропонованих французьким педагогом – від використання певних елементів системи до її комплексного застосування.

Таблиця

**Кількість шкіл, які працюють за методикою С. Френе,
у країнах ЄС**

Бельгія	Італія	Нідерланди	Німеччина	Франція
36	2	9	6	20

Безсумнівно, що за сучасного розвитку технологій не йдеться про автоматичне накладання технік С. Френе на сучасний навчальний процес. Йдеться про переосмислення його ідей і використання їх потенціалу з урахуванням сучасного стану розвитку освіти й новітніх технологій.

Отже, аналіз джерел засвідчив найбільший інтерес до педагогічних ідей і педагогічної системи Селестена Френе на батьківщині видатного педагога, а також у Бельгії, Італії, Нідерландах і Німеччині. Цьому сприяє функціонування освітніх асоціацій, які популяризують його ідеї. Незважаючи на зміни в організації навчальної діяльності у школах ЄС, можна стверджувати, що педагогічна система, запропонована французьким педагогом, продовжує розглядатися як альтернативна, оскільки пропонує власні шляхи розв'язання завдань освіти, які, незважаючи на значне поширення, не стали традиційними.

Список використаних джерел:

1. Acker V. *The French Educator Célestin Freinet (1896–1966): An Inquiry Into how His Ideas Shaped Education* / Victor Acker. – Plymouth : Lexington Books, 2007. – 105 p.
  2. Carnie F. *Alternative Approaches to Education: A Guide for Parents and Teachers* / Fiona Carnie. – Routledge, 2003. – 197 p.
  3. Clanché P., Debarieux E., Testanière J. *La pédagogie Freinet: mises à jour et perspectives*. Bordeaux: Presses universitaires de Bordeaux, 1993. – 125 p.
  4. Fédération Internationale des Mouvements d'École Moderne [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://freinet.org/>
  5. Freinet C. *L'École moderne française: guide pratique pour l'organisation matérielle, technique et pédagogique de l'école populaire*. 5e édition / Célestin Freinet. – Paris: Aubin, 1957. – 160 p.
  6. Freinet C. *L'Éducation du travail* / Célestin Freinet. – Paris: Delachaux & Niestlé, 1978. – 278 p.
  7. Freinet C. *L'Imprimerie à l'école: (Technique nouvelle d'éducation populaire)* / Célestin Freinet. – Boulogne: L'Imprimerie à l'école, 1935. – 70 p.
  8. Freinet, 70 ans après: une pédagogie du travail et de la dédicace? : actes du colloque de Caen (23 octobre 1996). – Caen : Presses universitaires de Caen, 1998. – 151 p.
  9. Freinet E. *Naissance d'une pédagogie populaire* / Elise Freinet. – Paris : Maspero, 1968. – 320 p.
  10. *Innovating to Learn, Learning to Innovate*. OECD. OECD Publishing, 2008. – 257 p.
  11. Institut Cooperatif de l'École Moderne [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.icem-pedagogie-freinet.org/>
  12. Legrand L. *Célestin Freinet (1896–1966)* / Louis Legrand // *Prospects: the quarterly review of comparative education*. – Paris, UNESCO : International Bureau of Education. – 1993. – Vol. XXIII, №. 1/2. – P. 403–418.
  13. Legrand L. *Pour une pédagogie de l'étonnement*. Neuchâtel, Delachaux & Niestlé, 1960. – 156 p.
  14. Maury L. *Freinet et la pédagogie*. – Paris : Presses universitaires de France, 1988. – 233 p.
  15. *Mouvement freinet éducation populaire* [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.educpop-freinet.be/>
  16. Piaton G. *La pensée pédagogique de Célestin Freinet* / Georges Piaton. – Toulouse : Privat, 1974. – 278 p.
  17. Аксёнова Э. Педагогическая концепция «нового воспитания» С. Френе: опыт преобразования системы обучения и воспитания в начальной школе Франции / Э. Аксёнова // *Начальное образование*. – 2009. – № 3. – С. 48–51.
  18. Браиловская П. Развитие теории и практики обучения и воспитания школьников в творческом наследии французского педагога Селестена Френе (1896–1966) : дис. ... кандидата пед. наук : 13.00.01 / Браиловская П. – К., 1991. – 189 с.
  19. Вульфсон Б. Л. Основные тенденции развития общеобразовательной школы Франции после второй мировой войны (1945–1970) : дисс. ... доктора пед. наук / Вульфсон Б. Л. – М., 1971. – 412 с.
  20. Вульфсон Б. Л. Педагогическая мысль в современной Франции / Б. Л. Вульфсон. – М. : Педагогика, 1970. – 320 с.
  21. Вульфсон Б. Л. Французский педагог Селестен Френе / Б. Л. Вульфсон // *Советская педагогика*. –
-
-

1970. – № 1. – С. 126–136.
22. Вульфсон Б. Л. Школа современной Франции / Б. Л. Вульфсон. – М. : Педагогика, 1970. – 320 с.
  23. Легран Л. Френе и современность. Перспективы. Вопросы образования / Л. Легран. –Издательство ЮНЕСКО на рус. яз. – 1985. – № 1. – С. 136–144.
  24. Справа товариша Френе (закордонна хроніка) // Комуністична освіта. – 1933. – № 4. – С. 117.
  25. Суржикова І. Педагогічні ідеї Василя Сухомлинського і Селестена Френе (порівняльний аналіз) : дис. ... кандидата пед. наук : 13.00.01 / І. Суржикова. – К., 2003. – 189 с.
  26. Сухомлинська О. В. С. Френе і В. Сухомлинський: спільне і відмінне у вихованні / О. В. Сухомлинська // Шлях освіти. – 1997. – № 2. – С. 30–35.
  27. Френе С. Избранные педагогические сочинения / С. Френе. – М. : Издательский Дом Шалвы Амонашвили, 1996. – 224 с.
  28. Френе С. Избранные педагогические сочинения / под ред. Б. Л. Вульфсона. – М. : Прогресс, 1990. – 304 с.
  29. Френе С. Не треба підручників / Селестен Френе // Шлях освіти. – 1928. – № 7. – С. 73–87.
  30. Френе С. Техніка навчання за системою «Типографія в школі» // Комуністична освіта. – 1933. – № 2–3. – С. 138–158.
  31. Френе С. Типографія в школі / Селестен Френе // Шлях освіти. – 1926. – № 11. – С. 103–128.
  32. Френе С. Шкільна кооперація у Франції / Селестен Френе // Шлях освіти. – 1928. – № 8–9. – С. 193–206.